

Kulturhistorisk rapport for SBM1133 Skovby Søndergård etape II

Skovby sogn, Framlev herred, tidl. Århus amt. Sted nr. 15.01.06. Sb.nr. 19. SLKS nr. 22/00937.

Kulturhistorisk rapport for den systematiske udgravning af bebyggelses- og aktivitetsspor fra yngre romersk jernalder, vikingetid og middelalder/nyere tid. Der blev fundet to, måske tre huskonstruktioner i form af et langhus, en økonomibygning og en formodet et-skibet konstruktion. Lise Hjorth Riishede var daglig leder af udgravningen. Udført for Museum Skanderborg i medio februar 2022.

Indholdsfortegnelse

Abstract	3
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	3
Topografi, terræn og undergrund	4
Målesystem	4
Øvrige data	4
Udgravningsmetode	5
Undersøgelsens resultater	5
Fremtidigt arbejde på stedet	13
Litteratur	14
Tidstavle	15

Abstract

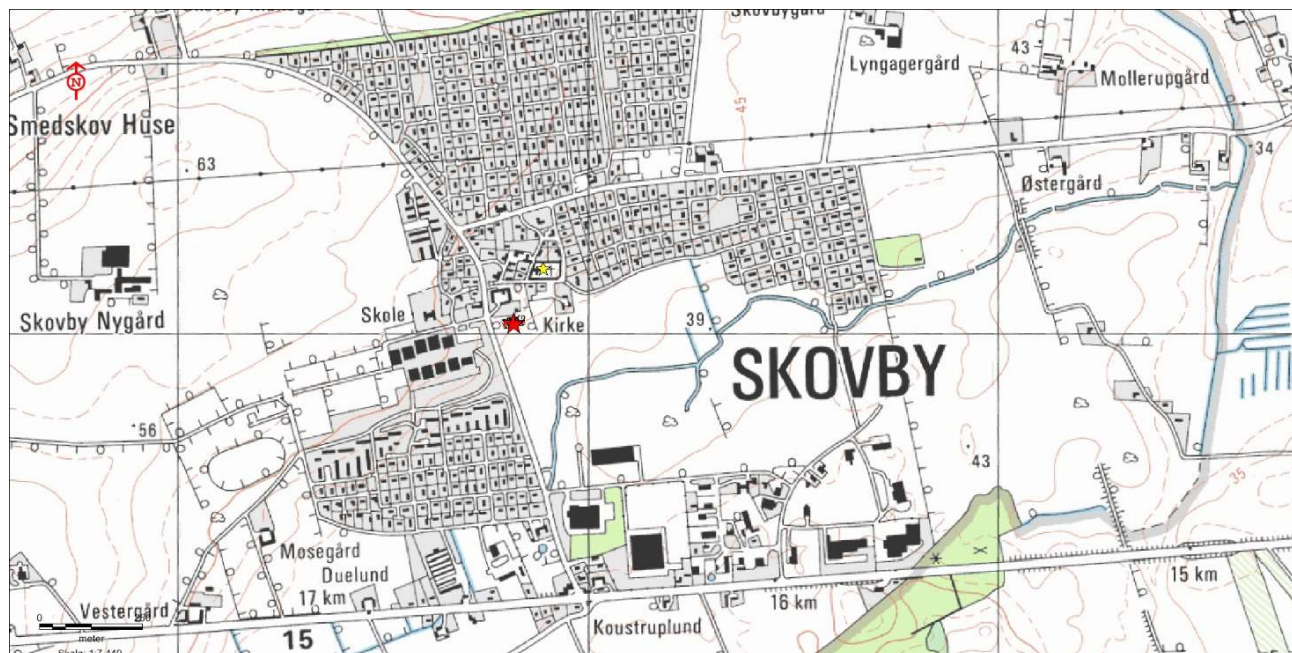
Ved den arkæologiske undersøgelse fremkom der flere stolpehuller, gruber og kogestensgruber. Et antal af stolpehullerne udgør to måske tre forskellige konstruktioner. Endvidere blev der erkendt et større lyst brunt homogent kulturlagslignende fyldskifte, hvor der på fladen bla. blev fundet et stykke flint med negative afslag. Endelig kan nævnes to nord-syd orienterede fyldskifter. Det ene er en formodet grav/grøft af typen spidsgrøft. Det andet fyldskifte flugter fuldstændig med et matrikelskel, der kan iagttages på Original 1 kort.

Undersøgelsens forhistorie

Grundet planlagt udvidelse af Rema 1000's nuværende parkeringsplads syd for eksisterende butik og parkeringsfaciliteter blev arealet forundersøgt den 11-01-2022. Resultaterne herfra mundede ud i den systematiske undersøgelse af et ca. 1200 m² stort areal der fandt sted i perioden 14-17/2-2022 og igen den 21/2-2022.

Administrative data

Museum Skanderborg er ansvarlig for den arkæologiske systematiske undersøgelse. Opbevaring af originaldokumentation og indsamlede genstande opbevares på Museum Skanderborg, Jernbanevej 9, 8660 Skanderborg.

Figur 1: Feltets placering markeret med rød stjerne. Kirkens placering er vist med gul stjerne. Kortmateriale: Styrelsen for dataforsyning og effektivisering.

Topografi, terræn og undergrund

Udgravningen er placeret i den sydlige del af det ældste Skovby umiddelbart sydvest for den romanske kirke. Terrænet var temmelig skrånende mod syd, og den overvejende del af undergrunden bestod af brungult sand. I den østligste del af feltet bestod undergrunden primært ligeledes af brungult sand, men der kom nogle meget kompakte lerplamager ind i det sydvestlige hjørne, hvilket bevirkede at anlæggene her delvist stod under vand. Stolpehullerne, der knytter sig til K3 havde sandet fyldt, men lige under deres afgrænsning bestod undergrunden af meget kompakt gult ler.

Målesystem

Arealet, der skulle undersøges arkæologisk var kodet ind i gravemaskinens GPS. Efter muldafrømning blev alle anlæg indmålt med en GPS af typen Leica Viva GPS-projektion Euref 89m UTM32 og efterfølgende digitaliseret til MapInfo via ArkDigi.

Øvrige data

Gravemaskinen, der var på bånd med 3 meter rabatskovl blev leveret af KM Maskiner A/S Ry. Maskinføreren var Christian Hedegaard. Undersøgelsen varede fra den 14-02-2022 til den 17-02-2022 og igen den 21-02-2022. Fra den 14-02 til den 17-02 blev undersøgelsen udført af arkæologerne Anja Vegeberg Jensen og Lise Hjorth Riishede - sidstnævnte som udgravningsleder. Vejret var noget skiftende mellem højt solskin og en enkelt dag med daglang silende kraftig regn hvilket besværliggjorde undersøgelserne og iagttagelsesmulighederne noget. Mandag den 21-02-2022 deltog arkæologerne Morten Valdorff Rasmussen, Tessa Annalise Zedler, Lise Hjorth Riishede samt museumsinspektør Ejvind Hertz.

Figur 2: Udgravningssituation.

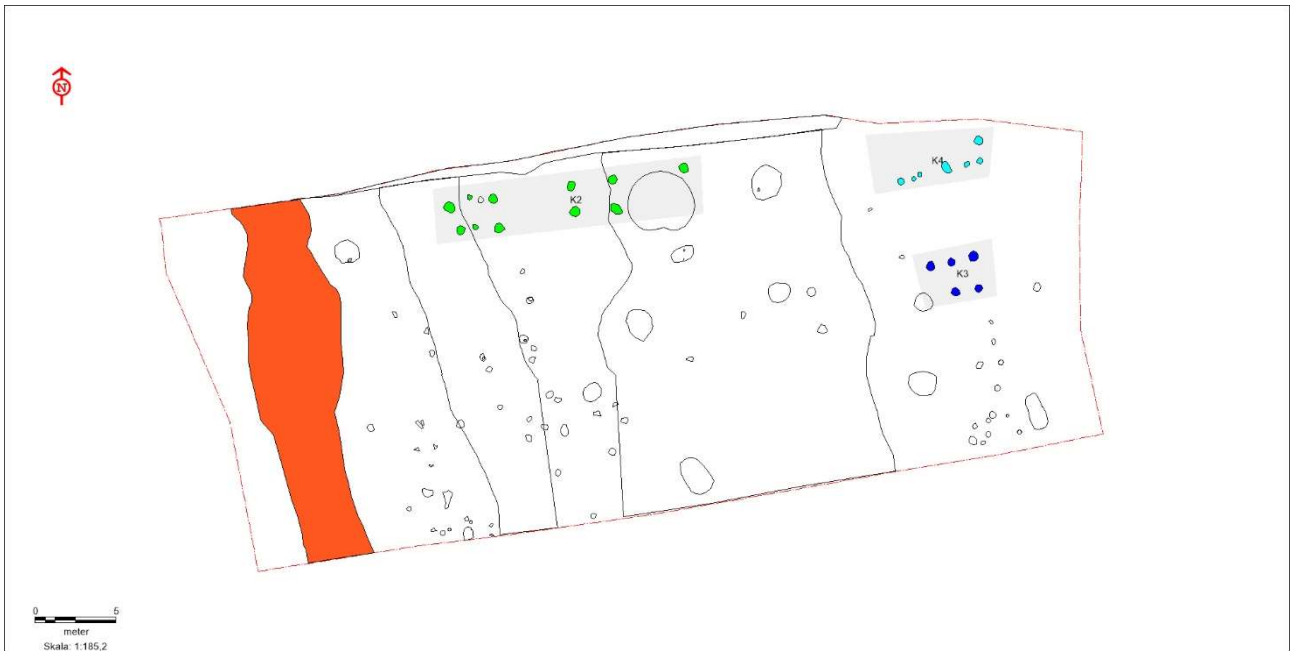
Udgravningsmetode

Overmulden blev rømmet af på et knap 1200 m² stort areal. De fundne anlæg og fyldskifter blev indmålt med GPS og langt størstedelen blev herefter snittet med spade, skovl og ske. Efterfølgende blev de tegnet og beskrevet og udvalgte fotograferet. Enkelte af de større anlæg blev snittet med maskine. Det gælder for A114 og A125. Der blev oprindeligt anlagt to øst-vest orienterede maskinsnit i A114, snit 1 og 2. Hvorefter profilerne blev fotograferet, tegnet og beskrevet, samt fund indsamlet. Fra snit 1 lag 2. fremkom der en halv væevægt samt noget keramik. Der blev udtaget en jordprøve til flotering fra bunden af lag 2. Efterfølgende blev det grundet sammenskridningsfare, at tildække maskinsnittene efter endt registrering.

Imidlertid vurderede museumsinspektør Ejvind Hertz ved Museum Skanderborg, at A114 kunne være et anlæg af typen spidsgrøft/folkevold - en territorial afgrænsning/markering i landskabet fra romersk jernalder. En anlægstype som er sjælden i Museum Skanderborgs ansvarsområde, og han ønskede derfor, for en sikkerheds skyld, yderligere dokumentation og mere daterende materiale. Så mandag den 21-02-2022, blev der gravet yderligere to maskinsnit i A114. Disse var placeret nord for de foregående to. Herefter blev nordprofilerne detaljeret fotodokumenteret med henblik på udarbejdelsen af en 3D-model. Denne del af registreringen varetog arkæolog Morten Valdorff Rasmussen. Efterfølgende blev profilerne tegnet i skitseform og beskrevet. Sluttelig blev de to snit "forlænget" mod nord med ca. 50 cm. "Forlængelsen" blev herefter gravet single-context med spade og skovl. Alle genstandsfund i forbindelsen med disse to yderligere maskinsnit blev GPS-indmålt.

Undersøgelsens resultater

Det undersøgte areal er på 1176 m². Ialt blev der registreret 43 stolpehuller, heraf er 12 stykker sikre tagbærende stolper, fem fyldskifter, fem kogestensgruber, tre til fire gruber, et formodet kulturlag ovenpå en gammel dyrkningshorisont - dog kun med ganske få fund spredt på fladen, 11 naturfænomener - hvoraf alle udgår undtaget et, to afgrænsninger i form af formodet folkevold eller nyere afgrænsning, der knytter sig til middelalderkirken og endelig et brunt lag A126, der flugter fuldstændig med et matrikel, der kan ses på original 1 kort. Endelig tre A-numre udgik direkte. Flere af stolperne kunne knyttes til mindst to konstruktioner i form af huse - måske tre? Der er anvendt Anlægsnumre fra A63-A163, genstandsnumre fra X17-X72, Tegningsnumre fra T6-12. Fotos fra 1/30 til 1/31-66.

Figur 3: Placeringen af K2, K3 og K4. Med orange er markeret grøft A114.

K2: Treskibet langhus med ihvertfald 4,5 sæt tagbærende stolper med evt. et sæt udskiftningsstolper i vestenden. Øst-vestorienteret. Minimumslængde: 14,5m. Minimumsbredde: 1,8m. Består af stolperne: A110- A112, A107-A106, A105-A104, A103-A102, A101 og måske et sæt i den vestlige ende A109-A111. Bredden: Ca. 30-70 cm. Dybde: Ca. 10-25 cm. Afstand mellem sætterne fra vest mod øst: 1,3 m, 1,4 m, 4,8 m, 2,5 m og 4,4 m. Indbyrdes afstand de enkelte sæt imellem er fra vest til øst: 1,6 m, 1,8 m, 1,8 m, 1,6 m og 1,8 m. Stolperne fremstod temmelig ensartet med mørkt brunt, sort brunt sand iblandet lidt gult undergrund, De var overvejende rundbandede med lidt skrå sider. Enkelte havde stolpespor. Hovedparten indeholdt trækulsnister. De var lidt diffust afgrænsede. Det skyldes det fine gule sand de var gravet ned i. A101 mangler sin makker. Der er ledt grundigt i og omkring kogestensgrube A98, men desværre uden held. Generelt fremstod konstruktionen godt bevaret. Huset er modulopbygget. Dette kombineret med keramikfundene fra konstruktionen peger på en datering til yngre romersk jernalder.

K3: Treskibet økonomibygning med i hvert fald 2,5 sæt tagbærende stolper. Øst-vestorienteret. Minimumslængde: 2,7 m. Minimumsbredde: 1,8 m. Består af stolperne: A81, A82-A79, A83-A78. Der blev søgt grundigt efter en makker i og omkring A80, men uden resultat. A80 selv var kun et overfladisk diffust afgrænset fyldskifte med en max. Dybde på 5-10 cm. Bredden:40-60 cm. Dybden: Ca. 10-40 cm. Afstand mellem sætterne fra vest til øst: 1,3 m og 1,4 m. Indbyrdes afstand de enkelte sæt imellem er fra vest til øst: 1,8 m og 2,0 m. Stolperne fremstod nogenlunde ensartede med mørkt brunt gråbrunt homogent let leret sand med

trækulsnister og enkelte steder rødbrændte lerklumper iblandet fylden. Nedenunder stolpernes afgrænsning i profil bestod undergrunden af meget kompakt gult ler. Enkelte af stolperne havde stolpespor. De var rundbandede og med let skrå sider. Generelt fremstod konstruktionen godt bevaret.

K4: Hjørnet af en etskibet konstruktion med den tagbærende funktion flyttet ud i væggene. Øst-vestorienteret. Minimumslængde: 5m. Bredden kunne ikke afgøres, da et evt. nordligt vægforløb ligger ind under feltgrænse, og eksisterende rækkehuse. Består af stolperne A84, A85, A86, A87, A88, A89 og A90. En mulig indgang skal måske findes mellem stolpe A87 og A88 idet der her er et større slip, på ca. 160 cm. Måske lidt rigeligt til en almindelig indgangsdør? Bredden på stolperne: Ca. 25-70 cm. Dybden: Ca. 10-30cm. Stolperne fremstod ensartede med mørkt gråbrunt let leret sand med trækulsnister. Ispættet lidt undergrund, men tydeligt afgrænsede. De var rundbandede med skrå sider. Stolperne fremstod godt bevarede. Det er uvist om stolpekoncentrationen skal tolkes som et etskibet hus med tagbærende funktion i vægge og gavle og med ét stort centralt fritstillet rum, da der er så lidt at tolke på. Men sammenholdt med dateringen af genstandsfund i form af keramik, og halv vævevægt fundet tæt ved er det ikke helt usandsynligt. Alternativt er der tale om en form for hegnsrest med usikker datering.

A114: Der er tale om en nord-sydorienteret spidsgrøft. Oprindeligt blev der lagt to øst-vestorienterede snit med maskine. Det drejer sig om snit 1 og 2 placeret sydligst i grøften. Efter ønske om yderligere dokumentation, bla. med inddragelse af 3D fotodokumentation, blev der gravet yderligere 2 snit henholdsvis snit 3 og 4.

Figur 4: Profil af spidsgrøften, snit 1. Set fra Syd.

Figur 5: Placeringen af de enkelte snit i spidsgrøft A114.

Ved alle snittene var det den nordlige profil, der blev registreret.

Snit 1: Bredden var 505 cm, dybden var 130 cm. Der blev her registreret 3 lag. Lag 1 bestod af mørkt gråbrunt sand med lidt trækulsnister, undergrundsner og lidt håndstore sten. Flere af disse så kløvede ud. Laget var homogent. Lag 2 fremstod meget heterogent og bestod af gråbrunt sand. Iblandet mange aflange linser af mørk brun, mørkt gråbrunt sand. En del undergrundssandlommer ligger fordelt horisontalt. Også visse steder meget gruset i lommer. I lag 2 er der fundet en halv vævevægt samt lidt keramik. Lag 3 bestod af lyst gråt vandmættet sand. Under dette lag gruset undergrund, vandførende.

Figur 6: X29 halv vævevægt fundet i grøft A114 lag 2.

Figur 7: X27, sideskål med bølgeornamentik, der ligner Østersøkeramik. Fundet i grøft A114, lag 2.

Snit 2: Bredden var 350 cm. Dybden var 100 cm. Der blev her overordnet set registreret 2 lag. Lag 2 blev imidlertid underopdelt i separate beskrivelser idet laget i snit 2 fremstod mere

opdelt, uden dog at decideret repræsentere en ny/isoleret hændelse. Lag 1 havde samme fyld som lag 1 ved snit 1. 2a Som lag 2, snit 1, men mere homogent i vestlig side, og en tydelig afgrænsning mod lag 2b. Lag 2b er som lag 2 ved snit 1, men mange flere sandede lommer. Lag 2c er som lag 2 ved snit 1. I laget er fundet keramik.

Snit 3: Ingen mål angivet på skitsetegningen. Vedr. lag 1 og 2 se profil 1 lag 1. Lag 2 her med en koncentration af trækul. Lag 2d bestod af lyst gult sand. Homogen. Mange dyregange. Lag 2e Gråbrun homogent sand. Lag 4 spættet mørk grå med trækulsnister/gråbrun. Vandskyllet. Lag 5 lagdelt vandudskilte lag/linser. Skråtstillet. Lag 6 lomme med groft vandskyllet sand/grund.

Snit 4: Bredden var 272 cm. Dybden 65 cm. Skitsetegnet. Lag 1 bestod af brunt let gråbrunt relativt homogen, let leret sand. Laget er undergrundsopblandet, hvilket det let diffust afgrænset til undergrund samt underliggende lag. Indeholdt trækulsnister samt enkelte klumper af rødbrændt ler – vævevægtsfragmenter?? De er dog meget let brændt. Ydermere blev der fundet to stykker keramik med fure- og indstiksornamentik, der minder meget om keramik der er fundet på Klokkekildevej, Gjellerup sogn. Herning Museum 3839. Sb. 180305-81. Denne keramik er dateret til vikingetiden.

Figur 8: Her ses X57, ornamenteret sideskår, som med stor sandsynlighed skal dateres til vikingetiden. Det er fundet i grøft A114, snit 4 lag 1. Se *"Vikinger i Vest. Vikingetiden i Vestjylland"*. (red.: P. Eriksen m.fl.), 2011, s. 253.

Lag 2 var en linse af brunt, gråbrunt let leret sand med en del omlejret undergrund. Diffust afgrænset. Lag 3 var en linse af brunt, mørkt brungråt heterogent let leret sand med trækulsnister iblandet undergrund, men nogenlunde tydeligt afgrænset. Lag 4 var et heterogent brunt, gråbrunt let gruset sand med pletter af mørkt brungråt. Enkelte klumper af rødbrændt ler som i lag 1 (ligeledes meget let brændt). Laget er diffust afgrænset. Mod bunden lå en del mindre sten af stabilgruskarakter, disse er formentlig vandaflejret.

Aftegningen af grøft A114 kunne følges fra den sydligste feltgrænse og til den nordligste feltgrænse over en strækning på godt 22 m. Grøften er bevaret med en dybde på indtil 130 cm, og en bredde i fladen på op til 505 cm. Spidsgrøftens forløb er ikke ved den arkæologiske undersøgelse blevet endelig afgrænset, men ser ud til at fortsætte i nordlig retning ind under Remas eksisterende parkeringsplads og i sydlig retning ud under eksisterende græsmark. Den første antagelse med hensyn til tolkning af grøften var at der var tale om form for afgrænsning anlagt i jernalderen i territorielle øjemed. Denne type anlæg kaldes ofte for folkevolde og de dateres til romersk jernalder. Der er paralleller i Rammedige, Vendeldiget og Olgerdiget. Dateringerne på genstandsfundene fra A114 passer imidlertid ikke ind i romersk jernalder. De er mere orienteret mod vikingetid eller tidlig middelalder. Der er taget en jordprøve til floteringsmed henblik på absolut datering fra lag 2c i snit 2. På den afventes der svar.

Sammenfattende kan det derfor antages, på baggrund af fundenes karakter fra grøft A114 og dens tætte beliggenhed til den ældste del af byen og den romanske kirke, at den måske i stedet skal tolkes som en grøft, der har omkranset en form for stormandsgård fra vikingetid eller tidligere, og som har ønsket en territorial markør i landskabet. Så måske er grøft A114 en tidlig form for matrikeldannelse, der skal tolkes sammen med, og i forbindelse med etableringen af den ældste del af Skovby og byggeri af den romanske kirke.

A126: Der er tale om nord-sydorienteret brunt, sandet gruset lag med en dybde på ca. 10-15 cm. Er kun stukket i, ej snittet helt. Først antaget som værende et naturfænomen i form af et nedflydslag eller tilsvarende. Hvis man lægger den digitale udgravningsplan oven på de gamle original 1, som er fra 1863-1880 kort så flugter A126 fuldstændig med et gammelt matrikelskel. Så måske er A126 bare en rest af et gammelt matrikelskel?

Figur 9: Her ses det at A126 flugter fuldstændig med et matrikelskel, der findes på Original 1 kort fra perioden 1863-1880.

Fremtidigt arbejde på stedet

Figur 10: Den grønne polygon viser det frigivne areal på i alt 1176 m².

Museum Skanderborg har frigivet hele det undersøgte areal til anlægsarbejde. Området omkring Skovby Søndergård har vist sig, at indeholde signifikante spor efter jernalder, vikingetid og middelalder/nyere tid. Det anbefales derfor, at inkludere museet, hvis der planlægges dyberegående anlægsarbejde på områderne syd og øst for eksisterende Rema 1000, og selve Skovby.

Skanderborg Museum d. 02-03-2022

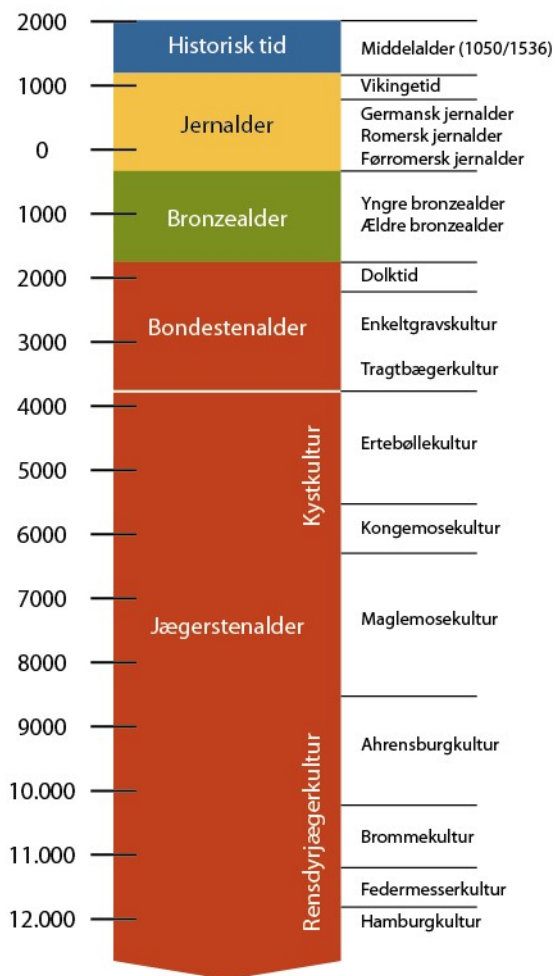
Lise Hjorth Riishede

Litteratur

- Eriksen, P. m.fl. (red.): *"Vikinger i Vest. Vikingetiden i Vestjylland.* Ringkøbing-Skjern Museum, Holstebro Museum og Herning Museum. 2011
- Ethelberg, P. m.fl.: *"Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Jernalder, vikingetid og middelalder"*, Haderslev Museum. 2003

Tidstavle

År f./e. Kristus

Figur 11: På tidstavlen er jernalder, vikingetid og middelalder (sidstnævnte også kaldet historisk tid) markeret med gult og blå. Det er disse perioder, der er påtruffet i den arkæologiske undersøgelse.